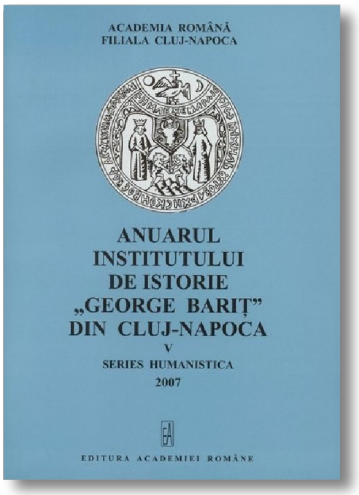

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Un nou instrument pentru evaluarea autonomiei personale la adolescenți

Monica Albu

How to cite this article:
Albu, Monica (2007) *Un nou instrument pentru evaluarea autonomiei personale la adolescenți*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 5, pp. 99–114. DOI: 10.5281/zenodo.22965703

© 2007: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

UN NOU INSTRUMENT PENTRU EVALUAREA AUTONOMIEI PERSONALE LA ADOLESCENȚI

Monica Albu

Institutul de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca

This paper presents a questionnaire constructed by Monica Albu and a group of master students in psychology from "Babeş-Bolyai" University. It consists of 36 items and evaluates four dimensions of personal autonomy: cognitive autonomy, behavioral autonomy, emotional autonomy, and value autonomy.

Based on the answers given by 478 teenagers, we conclude that the questionnaire has a high reliability (α=0,905) and a good criterion-oriented validity.

1. INTRODUCERE

În România nu există instrumente valide pentru măsurarea autonomiei personale.

În ultimii ani, un colectiv al Departamenului de Cercetări Socio-Umane din cadrul Institutului de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca a încercat să construiască un chestionar, pornind de la semnificațiile atribuite de adolescenți cuvântului „autonomieˮ (cu referire la persoane). După patru etape de analize de itemi, în care au fost utilizați 948 de subiecți, a rezultat o scală, compusă din 21 de itemi, care măsoară autonomia în gândire[1].

Chestionarul care va fi prezentat în continuare l-am construit împreună cu un grup de masteranzi în psihologie de la Facultatea de Psihologie şi Ştiinţele Educaţiei a Universităţii „Babeş-Bolyaiˮ, în anul 2006. El se compune din patru scale, care evaluează patru dimensiuni ale autonomiei personale: autonomia cognitivă, autonomia comportamentală, autonomia emoțională şi autonomia valorică.

Definițiile autonomiei personale şi ale dimensiunilor sale le-am formulat împreună cu masteranzii, în urma discutării unei vaste bibliografii referitoare la autonomia personală.

[1] I. Berar, M. Albu, *Un chestionar pentru evaluarea autonomiei personale la adolescenți*, „Studii şi cercetări din domeniul ştiinţelor socio-umaneˮ, vol. 15, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2006, p. 30–41.

An. Inst. de Ist. „G. Barițˮ din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. V, 2007, p. 99–114

2. DEFINIȚIA AUTONOMIEI PERSONALE

A fost foarte dificil să alegem o definiție a *autonomiei personale* ca bază pentru construirea chestionarului, deoarece am întâlnit în bibliografia consultată numeroase definiții, diferite între ele. De exemplu:

- *Autonomia personală* este o trăsătură de personalitate, care diferențiază un individ în raport cu alții ca orientare generală în relațiile sale cu mediul (fizic şi social)[2].
- *Autonomia* exprimă un grad de libertate şi capacitate de deliberare neinfluențabilă şi facilă ca trăsătură psihică a conştiinței de sine şi a personalității[3].
- *Autonomia personală* este abilitatea unui individ competent de a-şi conduce viața şi de a lua decizii pe baza informațiilor disponibile[4].
- *Autonomia* se referă la capacitatea individului şi la libertatea sa de a se auto-guverna sub aspect psihologic, moral şi social[5].
- *Autonomia* se defineşte prin atributele: încredere în sine, orientare spre muncă şi identitate[6].
- *Autonomia* este competența sau capacitatea individuală de a înțelege, prin prisma valorilor proprii, opțiunile relevante şi consecințele unei decizii sau sarcini particulare[7].
- *Autonomia* se referă la libertatea unei persoane de a-şi aranja viața în concordanță cu propriile dorințe şi valori[8].

De fapt, pe parcursul timpului, în filosofie şi în psihologie, termenul de autonomie a fost pus în relație cu noțiuni diverse, unele imprecis şi vag definite, precum: libertate, alegere, decizie, independență, condiționare, intenționalitate, cauză, motivație, determinare, raționalitate, responsabilitate, control, voință, agent, scop, sine[9].

[2] R. M. Ryan, E. L. Deci, 2000, apud L. Faiciuc, *Autonomia comportamentală: definire şi căi de dezvoltare*, în *Cercetări şi aplicații în psihologie*, M. Albu, C. Țăran (coord.), Timişoara, Edit. Augusta şi Artpress, 2004, p. 129–141.

[3] *Dicționar de psihologie*, U. Şchiopu (coord.), Bucureşti, Edit. Babel, 1997.

[4] C. Caldwell, *Personal Autonomy: Development of a NOC Label*, „International Journal of Nursing Terminologies and Classifications", octombrie-decembrie 2003, http://www.findarticles.com/p/articles/ mi_ qa4065/is_200310/ai_n9311029 (accesat în martie 2006).

[5] http://www.theihs.org/pdf/literatureofliberty/articles/33.pdf (accesat în martie 2006).

[6] E. Greenberger, 1984, apud E. L. Deci, E. Erikson, A. Gewirth, *Enhancing Autonomy with Rationality while Dealing while Dependency and Peer Pressure*, in: *Personal Strengths: Positive Psychology*, D. Franken (coord.), 2006, http:/www.lifeskillstraining.org/autonomy.htm (accesat în martie 2006).

[7] http://www.alz.org/Resources/FactSheets/autonomyEI.pdf (accesat în martie 2006).

[8] A. Sipos, H. Barratt, *Autonomy – who chooses?*, CMF File 29, 2005, http://www.cmf.org.uk/literature/content.asp?context=article&id=1610 (accesat în martie 2006).

[9] L. Faiciuc, *Comportamentul autonom: fantoma de la operă*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca". Series Humanistica", tom II, 2004, p. 31–39.

Numeroşi autori de lucrări de psihologie şi chiar de dicționare consideră că autonomia se suprapune, total sau parțial, cu independența.

În multe cazuri, unul dintre termeni este definit ori explicat prin intermediul celuilalt. De exemplu:

- „*Autonomia* este *independența* personală."[10]
- *Autonom* înseamnă „*independent*, necontrolat de alții sau de forțe exterioare."[11]
- „*Autonomia* este *independența* relativă a unui individ în îndrumarea sau reglarea comportamentului propriu", *independența* fiind înțeleasă ca „absența bazării pe alții pentru sprijin, ajutor sau îndrumare."[12]
- „*Autonomia* este în primul rând un fenomen care implică *independență* în acțiune, vorbire şi gândire."[13]
- „*Autonomia* înseamnă *independență*". *Independența* constă într-o „atitudine *autonomă* în care individul este (relativ) neinfluențat de judecățile, opiniile sau credințele celorlalți."[14]
- *Autonomia* reprezintă „modalitatea de a fi a unui organism, persoană, grup (sisteme în general), care funcționează *independent*, se determină în baza propriei sale structuri, a legilor sale interne". *Independența* este „o caracteristică a celui care refuză sau reduce la maximum dependența de alții, preferând *autonomia* în baza unui sistem de atitudini personale bine conturate şi autoacceptate."[15]

Alteori, definițiile celor doi termeni sunt foarte asemănătoare:

- Prin ***autonomie*** se înțelege „comportamentul indivizilor care nu ascultă decât de legi pe care şi le-au dat ei înşişi sau de legi cărora le-au înțeles şi acceptat valoarea"[16].
- „În general, ***independența*** înseamnă a acționa mai mult conform propriilor necesități, percepții sau judecăți decât ca răspuns la cererile mediului sau la influențele exercitate de alte persoane."[17]

Există şi autori, precum Feltham şi Dryden, care fac distincție clară între cele două constructe: „*Autonomia* implică o abilitate de a gândi şi a acționa singur (pentru sine), în timp ce *independența* implică aproape o necesitate (pentru sine) de a fi separat de alții."[18]

[10] *Ultralingua English Dictionary*, http://www.ultralingua.net/index.html?service=ee&text=autonomy (accesat în ianuarie 2006).

[11] *The American Heritage Dictionary of the English Language*, 4th ed., 2000, http://www.bartleby.com/61/86/A0538600.html (accesat în ianuarie 2006).

[12] *Dictionary of Education*, C. V. Good (ed.), New York, Toronto, London, Mc Graw-Hill Book Company, 1959.

[13] G. J. Agich, *Dependence and Autonomy in Old Age. An Ethical Framework for Long-Term Care*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

[14] A. S. Reber, *Dictionary of Psychology*, London, Penguin Books, 1985.

[15] P. Popescu-Neveanu, *Dicționar de psihologie*, Bucureşti, Edit. Albatros, 1978.

[16] H. Piéron, *Vocabularul psihologiei*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001.

[17] *Encyclopedia of Psychology*, R. J. Corsini (ed.), 2d, John Wiley & Sons, 1994.

[18] C. Feltham, W. Dryden, *Dictionary of Counselling*, London, Whurr Publishers, 1993.

Ne-am raliat ultimei opinii şi am căutat definiţiile autonomiei personale care nu o consideră ca fiind sinonimă independenţei. Am încercat să le grupăm pe cele care au câte o parte comună şi am reţinut, dintre elementele comune care apar mai frecvent, pe acelea care reflectă punctul nostru de vedere cu privire la autonomia personală. A rezultat următoarea definiţie: ***Autonomia personală*** *este o trăsătură a personalităţii care constă, pe de o parte, în capacitatea de autodeterminare a individului, în abilitatea sa de a lua singur decizii cu privire la propria viaţă şi în capacitatea sa de a duce la îndeplinire aceste decizii, prin iniţierea, organizarea, supervizarea şi revizuirea acţiunilor proprii fără a fi controlat de forţe externe sau de constrângeri, evaluând opţiunile existente şi luând în considerare propriile interese, nevoi şi valori*, *iar pe de altă parte, în sentimentul pe care îl are persoana că dispune atât de abilitatea de a face alegeri cu privire la direcţia acţiunilor sale, cât şi de libertatea de a duce la îndeplinire aceste alegeri.* Sau, pe scurt: *autonomia personală constă în capacitatea de a controla propria viaţă împreună cu sentimentul că există posibilitatea de a exercita acest control.*

Definiţia astfel formulată integrează două tendinţe întâlnite la autorii care s-au ocupat de autonomia personală: cea de relaţionare a conceptului de autonomie personală cu capacităţile cognitive şi cea de includere a acestuia în sfera emoţionalităţii. Ea nu priveşte autonomia personală ca una dintre cele trei nevoi fundamentale din teoria autodeterminării: nevoia de autonomie, nevoia de competenţă şi nevoia de relaţionare[19].

La baza acestei definiţii au stat următoarele idei:

a. Părerea că *autonomia personală este o trăsătură de personalitate* a fost formulată de mai mulţi autori[20]. Ea apare, de asemenea, în definiţia propusă de I. Berar: „Autonomia personală reprezintă o trăsătură/dimensiune a personalităţii, formată în ontogeneză prin asimilări şi acomodări structurale şi funcţionale ale subiectului la modelele şi particularităţile mediului său de viaţă şi care, pe măsura constituirii, se exprimă în atitudini şi comportamente bazate pe legi, norme şi valori proprii.”[21]

b. *Capacitatea de autodeterminare este considerată o componentă a autonomiei personale* de K. Neff – „Autonomia personală se referă la capacitatea de autodeterminare a individului şi la abilitatea de a-şi împlini dorinţele şi nevoile

[19] E. L. Deci şi R. M. Ryan, 1991, apud L. Faiciuc, *Factori importanţi în determinarea comportamentului autonom*, în *Studii şi cercetări din domeniul ştiinţelor socio-umane*, vol. 14, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2005, p. 89–100; G. C. Williams, G. C. Rodin, R. M. Ryan, W. S. Grolnick, E. L. Deci, *Autonomous Regulation and Long-Term Medication Adherence in Adult Outpatients*, „Health Psychology”, vol. 17, nr. 13, 1998, p. 269–276.

[20] A. Bandura, 1991, apud L. Faiciuc, *op.cit.*; *Dicţionar de psihologie*, U. Şchiopu (coord.), Bucureşti, Edit. Babel, 1997; R. M. Ryan şi E. L. Deci, 2000, apud L. Faiciuc, *Autonomia comportamentală: definire şi căi de dezvoltare*, în *Cercetări şi aplicaţii în psihologie*, M. Albu, C. Ţăran (coord.), Timişoara, Edit. Augusta şi Artpress, 2004, p. 129–141.

[21] I. Berar, M. Albu, *op.cit.*

personale”[22] – şi de G. J. Agich – „Autonomia ideală include independența şi autodeterminarea, abilitatea de a lua decizii liber şi rațional şi abilitatea de a evalua precis interesele personale.”[23] Conform definiției formulate de E. Clark şi colaboratorii săi, autodeterminarea este, „în mod esențial, abilitatea unei persoane de a fi autonomă în efectuarea alegerilor în viață.”[24] În aceeaşi lucrare, autonomia personală este considerată ca „posibilitate de a face alegeri şi a lua decizii cu privire la calitatea propriei vieți, fără influențe externe şi interferențe nepotrivite”. Prin urmare, în concepția lui Clark şi a colaboratorilor săi *autonomia personală constă în autodeterminare şi în abilitatea de a lua singur decizii cu privire la propria viață*, fără a ceda influențelor externe care contravin propriilor nevoi şi valori.

c. La acțiunile care ar trebui să urmeze alegerilor şi deciziilor se face referire în definiția dată de Aviram şi Yonah: „Autonomia personală reprezintă capacitatea persoanei de a alege, direcționa, superviza şi revizui acțiunile şi scopurile.”[25] O persoană autonomă este – spun autorii amintiți – „acea persoană care poate să-şi controleze propria viață, să-şi determine propriile scopuri şi să acționeze într-o manieră rațională pentru a le atinge”. Prin urmare, *în componența autonomiei personale intră şi capacitatea de a iniția, organiza, superviza şi revizui acțiunile proprii pentru a atinge scopurile fixate.*

Într-o formă concisă, s-ar putea spune că autonomia personală reprezintă posibilitatea individului de a se organiza şi administra singur[26]. Având în vedere elementele incluse în definiția autonomiei personale, comentate mai sus, se poate afirma că un individ care posedă autonomie personală are abilitatea să monitorizeze cu succes nevoi şi valori şi să inițieze, organizeze şi direcționeze acțiuni pentru satisfacerea nevoilor sale[27].

d. Din afirmația lui Ryan şi Lynch referitoare la opusul autonomiei – „heteronomia constă în a fi controlat de forțe externe sau de constrângeri, cu alte cuvinte, în absența relativă a voinței”[28] − rezultă că *autonomia presupune a stabili scopuri şi a acționa fără a fi supus controlului extern sau constrângerilor*. Adică, „autonomia înseamnă libertate față de toate constrângerile externe”[29]. Într-o altă definiție, autonomia presupune independență şi față de factori interni, nu doar față

[22] K. Neff, *Judgements of Personal Autonomy and Interpersonal Responsibility in the Context of Indian Spousal Relationships: An Examination of Young People's Reasoning in Mysore, India*, „British Journal of Developmental Psychology”, 19, 2001, p. 233–257.

[23] G. J. Agich, *op.cit.*

[24] E. Clark, D. E. Olympia, J. Jensen, L. Tuesday-Heathfield, W. Jenson, *Striving for Autonomy in a Contingency-Governed World: Another Challenge for Individuals with Developmental Disabilities*, „Psychology in the School”, vol. 41, nr. 1, 2004, p. 143–153.

[25] R. Aviram, Y. Yonah, *Flexible Control: Towards a Conception of Personal Autonomy for Postmodern Education*, „Educational Philosophy and Theory”, vol. 36, nr. 1, 2004, p. 3–17.

[26] http://increvablesanarchistes.org/rubriques/motsanars/lexiqanar.htm (accesat în martie 2006).

[27] http://culture.families.com/personal-autonomy-eos (accesat în martie 2006).

[28] R. M. Ryan, J. H. Lynch, *Emotional Autonomy versus Detachment: Revisiting the Vicissitudes of Adolescence and Young Adulthood*, „Child Development”, vol. 60, nr. 2, 1989, p. 340–356.

[29] http://www.carm.org/atheism/terms.htm (accesat în martie 2006).

de cei externi: „O ființă autonomă este aceea care are puterea de a se auto-direcționa, posedând abilitatea de a acționa în conformitate cu deciziile sale, independent de voința altora şi de alți factori interni sau externi.”[30]

e. Dar autonomia nu necesită a fi în afara influențelor externe (de exemplu, a celor exercitate de părinți, profesori sau figuri publice). *Comportamentele autonome rezultă dintr-o evaluare a opțiunilor şi o luare în considerare a propriilor interese şi nevoi*, mai degrabă decât dintr-o opunere automată (din reflex) față de influențele externe[31].

f. După alți autori, *autonomia înseamnă şi a avea în vedere propriile valori atunci când se stabilesc acțiunile*: „Autonomia este capacitatea de a dispune de propria persoană în diverse situații, în armonie cu propria scală de valori.”[32]

g. Autonomia personală nu constă doar în „simplul fapt de a fi liber să faci ceea ce îți place sau să-ți placă ceea ce îi place şi celuilalt”, ci înseamnă „*a avea control asupra propriei vieți*”, „a avea putere asupra cursului propriei vieți”[33]. Ideea apare şi în descrierea dată de Aviram şi Yonah: *Persoana autonomă este acea persoană care poate să-şi controleze propria viață*, să-şi determine propriile scopuri şi să acționeze într-o manieră rațională pentru a le atinge[34].

h. Alți autori consideră că autonomia personală constă în sentimentul persoanei că se comportă aşa cum decide singură: *Autonomia personală se referă la sentimentul persoanei că are abilitatea de a face alegeri cu privire la direcția acțiunilor sale şi că are libertatea de a duce la îndeplinire aceste alegeri*[35]. Autonomia este sentimentul de a fi cauza propriului comportament[36], având ca sursă de motivare experiența proprie internalizată. Comportamentul autonom este auto-determinat, voluntar şi este însoțit de sentimentul că a fost ales de individ[37].

i. Există şi definiții ale autonomiei care reunesc aspectele cognitive şi cele emoționale, precum cea formulată de Russell şi Bakken: „Autonomia se referă la abilitatea de a gândi, a simți şi a lua decizii de unul singur.”[38]

[30] http://www.filosofia.net/materiales/rec/glosaen.htm (accesat în martie 2006).

[31] R. Koestner, G. Losier, *Distinguishing Reactive versus Reflective Autonomy*, „Journal of Personality”, vol. 62, nr. 2, 1996, p. 465–494, http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=psyh& an=1996-04601-007 (accesat în martie 2006).

[32] A. Băndilă, C. Rusu, *Handicap şi readaptare. Dicționar selectiv. Psihopedagogie specială. Defectologie medico-socială*, Bucureşti, Edit. Pro Humanitate, 1999.

[33] J. Santiago, *Personal Autonomy: What's Content Got to Do with It?* „Social Theory & Practice”, vol. 31, nr. 1, 2005, p. 77–104, http://search.epnet.com (accesat în martie 2006).

[34] R. Aviram, Y. Yonah, *op.cit.*

[35] http://culture.families.com/personal-autonomy-eos (accesat în martie 2006).

[36] P. de Charms, 1968, apud J. Crocker, L. E. Park, *The Costly Pursuit of Self-Esteem.* „Psychological Bulletin”, vol. 130, nr. 3, 2004, p. 392–414.

[37] E. L. Deci, R. M. Ryan, 2000, apud J. Crocker, L. E. Park, *op. cit.*

[38] S. Russell, R. J. Bakken, *Development of Autonomy in Adolescence*, University of Nebraska-Lincoln, http://www.ianrpubs.unl.edu/epublic/live/g1449/build/g1449.pdf (accesat în martie 2006).

3. **DIMENSIUNILE AUTONOMIEI PERSONALE**

Majoritatea autorilor care s-au ocupat de autonomia personală au conceptualizat-o ca fiind un construct multidimensional. Dar nu s-a ajuns la un consens în privința dimensiunilor sale. Diferă, de la un autor la altul, atât numărul de dimensiuni, cât şi semnificația acestora. Se întâlnesc, în literatură, dimensiuni ale căror definiții sunt aproape identice, dar care au denumiri diferite, ca şi dimensiuni cu semnificații diferite care au aceeaşi denumire.

Descrierea următoare, a câtorva dimensiuni ale autonomiei personale, este semnificativă în acest sens.

Autonomia atitudinală este definită în mod asemănător de mai mulți autori. De exemplu:

- *Autonomia atitudinală* „se referă la procesul cognitiv de luare în considerare a posibilităților şi de a alege între diverse opțiuni”[39].
- *Autonomia atitudinală* „se referă la procesul cognitiv de a face alegeri şi de a stabili un scop”, ea este „abilitatea de a formula mai multe opțiuni, de a lua o decizie şi de a stabili un scop”. Autonomia atitudinală constă, în general, în abilitatea de a gândi înainte de a acționa[40].

După opinia lui Noom, Dekovic şi Meeus, autonomia atitudinală este strâns legată de conceptele de „încredere în capacitățile proprii” (Bandura, 1977), „independență atitudinală” (Hoffman, 1984), „stabilirea scopurilor” (Markus, Wurf, 1987), „reflecție asupra a ceea ce preferi, doreşti sau vrei” (Dworkin, 1988), „luarea deciziilor” (Frank şi colab., 1988) şi „scopuri personale” (Allen şi colab., 1994)[41].

Autonomia cognitivă constă „în capacitatea de a raționa independent, de a lua decizii fără a căuta în mod excesiv validarea socială, într-un simțământ de încredere în propria persoană şi în credința că ai posibilitatea de a alege”[42].

Conform acestei definiții, autonomia atitudinală este o componentă a autonomiei cognitive, alături de încrederea în capacitățile proprii.

Autonomia în gândire, în sensul definiției propuse de Lipman, se caracterizează prin îndeplinirea următoarelor opt criterii[43]:

[39] W. Beyers, L. Goossens, I. Vansant, E. Moors, *A structural Model of Autonomy in Middle and Late Adolescence: Connectedness, Separation, Detachment and Agency*, „Journal of Youth and Adolescence”, vol. 32, 2003, p. 351–363.

[40] M. J. Noom, M. Dekovic, W. Meeus, *Conceptual Analysis and Measurement of Adolescent Autonomy*, „Journal of Youth and Adolescence”, 30/5, 2001, p. 577–596, http://parenting. families.com/ conceptual-analysis-and-measurement-of-adolescent-autonomy10,2 (accesat în ianuarie 2006).

[41] *Ibidem.*

[42] M. J. Zimmer-Gembeck, *Autonomy in Adolescence*, în *Adolescence in America: An Encyclopedia*, J. V. Lerner, R. M. Lerner (eds.), Denver, CO:ABC CLIO,2001, http://www.sdrs. info/MS%20Word%20 Files/final%20Today's%20Teens.doc (accesat în martie 2006).

[43] Lipman, apud L. Faiciuc, *Raționamentul autonom ca o componentă a autonomiei personale*, „Studii şi cercetări din domeniul ştiințelor socio-umane”, vol. 12, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2004, p. 67–77.

- exprimarea uşoară a propriilor idei, fără inhibiţii verbale, controlul timidităţii;
- formarea propriilor opinii, scrierea şi justificarea lor;
- capacitatea de gândire critică;
- abilitatea de a pune întrebări, curiozitatea;
- dorinţa de a îmbunătăţi propria cunoaştere şi de a căuta informaţie, adică ceea ce se numeşte nevoia de cunoaştere;
- abilitatea de a lua decizii, fără ca acestea să-i fi fost inculcate;
- capacitatea personală de auto-evaluare, analiza cauzelor eşecului şi succesului;
- capacitatea de a acţiona de unul singur, fără ajutor, semn şi al responsabilităţii.

Se pot observa cu uşurinţă suprapunerile dintre autonomia în gândire şi autonomia cognitivă.

Autonomia emoţională a fost definită de Steinberg şi colaboratorii săi ca „independenţă faţă de părinţi şi egali”[44]. Dar Ryan şi Lunch au constatat că acest construct, în felul în care a fost operaţionalizat de Steinberg, corelează negativ cu diverşi indicatori ai dezvoltării psihosociale în timpul adolescenţei. Din acest motiv, el a fost denumit „detaşare”, fiind înţeles ca „o formă negativă a desprinderii de părinţi”[45].

O definiţie asemănătoare celei formulate de Steinberg a fost propusă de Zimmer-Gembeck. El consideră că „*autonomia emoţională* se defineşte în termenii relaţiilor cu alţii şi include renunţarea la dependenţe şi îndepărtarea de părinţi”[46].

Se poate observa că nici definiţia lui Steinberg şi nici cea a lui Zimmer-Gembeck nu includ explicit aspecte emoţionale. Acestea apar în afirmaţia lui Russel şi Bakken: *autonomia emoţională* „se referă la emoţii, sentimente personale şi la relaţia noastră cu persoanele din jur”[47]. Dar această formulare nu poate fi considerată ca definiţie, deoarece nu precizează clar ce este autonomia emoţională.

Mai mulţi autori leagă autonomia emoţională de stabilirea scopurilor:

- *autonomia emoţională* se referă la încrederea în scopurile definite independent de dorinţele părinţilor şi ale colegilor[48];
- *autonomia emoţională* este „procesul afectiv de a avea încredere în propriile alegeri şi scopuri”, „încrederea persoanei în a stabili singură scopuri, independent de dorinţele părinţilor şi ale egalilor săi”[49].

O definiţie clară şi mai cuprinzătoare este cea propusă de McBride: *autonomia emoţională* este „eliberarea de nevoia presantă de a fi aprobat şi a primi asigurări”[50].

[44] Steinberg, 1985; Steinberg, Silverberg, 1986, apud Noom, Dekovic, Meeus, *op. cit.*
[45] Ryan şi Lunch, 1989, apud Noom, Dekovic, Meeus, *op. cit.*
[46] M. J. Zimmer-Gembeck, *op.cit.*
[47] S. Russel şi R. J. Bakken, 2002, apud S. Russel, R. J. Bakken, *op. cit.*
[48] W. Beyers, L. Goossens, I. Vansant, E. Moors, *op. cit.*
[49] M. J. Noom, M. Dekovic, W. Meeus, *op. cit.*
[50] M. McBride, *Autonomy and the Struggle for Female Identity: Implications for Counseling Women*, „Journal of Counseling and Development”, 69/1, 1990, p. 22–25.

Dar ultimele definiții sugerează că autonomia emoțională se suprapune în mare măsură cu încrederea în sine, care – după cum am arătat deja – apare ca o componentă a autonomiei cognitive.

O definiție mai generală – însă mai puțin clară, pentru că utilizează termenul neexplicat „independență emoțională" – este următoarea: „*Autonomia emoțională* reprezintă independența emoțională în relațiile cu ceilalți, în special cu părinții."[51]

Autonomia comportamentală înseamnă a lua decizii în mod independent şi a acționa pentru a le urma[52].

Se poate observa că abilitatea de a lua decizii face parte din autonomia comportamentală, din autonomia atitudinală şi din autonomia cognitivă!

O altă definiție, care are în comun cu aceasta ideea că se acționează pentru a duce la îndeplinire deciziile proprii, a fost propusă de Zimmer-Genbeck: *Autonomia comportamentală* înseamnă „autoconducere, reglare a propriului comportament şi acționare conform propriilor decizii"[53].

Autonomia funcțională este definită într-un mod asemănător cu autonomia comportamentală:

- „*Autonomia funcțională* se referă la procesul de dezvoltare a unei strategii pentru a atinge scopurile, prin mijloace de autoreglare şi autocontrol."[54]
- *Autonomia funcțională* constă în „abilitatea de a dezvolta strategii pentru atingerea scopurilor fixate", abilitate care implică perceperea competenței (abilitatea de a evalua utilitatea diferitelor strategii), perceperea controlului (abilitatea de a alege o strategie destul de eficientă pentru a permite realizarea scopului) şi perceperea responsabilității[55].

După părerea lui Noom, Dekovic şi Meeus, autonomia funcțională se aseamănă cu conceptele de „independență funcțională" (Hoffman, 1984), „pregătirea cognitivă pentru acțiune" (Markus, Wurf, 1987), „independență" (Frank şi colab., 1988) şi „control personal" (Flammer, 1991)[56].

Autonomia valorilor constă în a avea „atitudini şi credințe independente, legate de spiritualitate, politică şi morală"[57] sau în a deține „un set independent de credințe şi principii, rezistente la presiunea celorlalți"[58].

Prima definiție specifică din ce domeniu fac parte „valorile", în timp ce a doua menționează calitatea acestora de a fi rezistente la presiuni exterioare.

[51] http://psy.ucsd.edu/~mmullane/Psychology180Lecture5AutonomyandIntimacy.html (accesat în martie 2006).

[52] S. Russel, R. J. Bakken, *op. cit.*

[53] M.J. Zimmer-Genbeck, *op. cit.*

[54] W. Beyers, L. Goossens, I. Vansant, E. Moors, *op. cit.*

[55] M. J. Noom, M. Dekovic, W. Meeus, *op. cit.*

[56] *Ibidem*.

[57] S. Russel, R. J. Bakken, *op. cit.*

[58] http://psy.ucsd.edu/~mmullane/Psychology180Lecture5AutonomyandIntimacy.html (accesat în martie 2006).

Autonomia valorilor pare a fi opusă conformismului, definit de Russell şi Bakken ca fiind „sensibilitate față de opiniile colegilor de aceeaşi vârstă, ceea ce presupune urmarea şi copierea ideilor şi a modelelor comportamentale oferite de prieteni sau colegi”[59]. Non-conformismul este considerat de ei ca dimensiune a autoconducerii, alături de abilitatea de a lua decizii şi de încrederea în sine.

Am decis ca instrumentul ce urma să fie construit să evalueze patru dimensiuni ale autonomiei personale. Definițiile acestora au fost formulate astfel:

Autonomia cognitivă constă în:

- *capacitatea de a raționa independent, de a-ți forma propriile opinii şi de a lua decizii;*
- *capacitatea de a gândi critic;*
- *dorința de îmbogățire şi îmbunătățire a cunoştințelor (dorința de informare);*
- *capacitatea de auto-evaluare;*
- *un sentiment de încredere în propria persoană;*
- *credința că poți alege ce să faci.*

Autonomia comportamentală reprezintă auto-dirijarea comportamentului şi acționarea conform deciziilor proprii.

Autonomia emoțională înseamnă independența formării şi exprimării sentimentelor.

Autonomia valorică se exprimă în constituirea unui set propriu de convingeri şi principii, rezistente la presiunea celorlalți.

4. CONSTRUIREA SCALELOR DE EVALUARE CU ANCORE COMPORTAMENTALE

Înainte de a elabora chestionarul, am construit patru scale de evaluare cu ancore comportamentale, câte una pentru fiecare dimensiune a autonomiei personale[60]. Am inclus această etapă în algoritmul de construire a chestionarului deoarece în România nu există un instrument de evaluare a autonomiei personale, validat, şi aveam nevoie de criterii pentru validarea chestionarului.

4.1.CONSTRUIREA CHESTIONARULUI PENTRU EVALUAREA AUTONOMIEI PERSONALE

Am stabilit, de la început, ca itemii chestionarului să respecte următoarele condiții:

[59] S. Russel, R. J. Bakken, *op. cit.*

[60] M. Albu, *Scale cu ancore comportamentale pentru evaluarea autonomiei personale*, „Studii şi cercetări din domeniul ştiințelor socio-umane”, vol. 16, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2007, p. 9–14.

- să fie exprimați sub forma unor propoziții sau fraze cu predicatul la persoana I singular;
- să fie formulați astfel încât să se răspundă la ei indicându-se gradul în care afirmația conținută i se potrivește subiectului, prin alegerea uneia dintre variantele „foarte puțin", „puțin", „nici prea mult, nici prea puțin", „mult" și „foarte mult";
- să fie pe înțelesul adolescenților și al tinerilor cu diverse niveluri de școlarizare, ceea ce presupune evitarea cuvintelor mai puțin cunoscute (termeni de specialitate, neologisme, cuvinte provenite din jargon etc.);
- să conțină câte o sigură idee;
- să nu conțină negații duble;
- să nu conțină termeni interpretabili subiectiv, cum ar fi „adesea", „uneori", „acum", „aici".

S-a convenit ca celor cinci variante de răspuns să li se atribuie cotele 1, 2, 3, 4 și 5, cota 1 indicând un grad de autonomie redus, iar cota 5, un grad de autonomie ridicat. Pentru itemii „cu cotare directă", cota 1 corespunde răspunsului „foarte puțin", iar pentru cei „cu cotare inversă", răspunsului „foarte mult".

Masteranzilor li s-a dat indicația de a elabora atât itemi cu cotare directă, cât și itemi cu cotare inversă.

Au fost construiți, de către 33 de persoane, 450 de itemi: 99 pentru autonomia cognitivă, 137 pentru autonomia comportamentală, 60 pentru autonomia emoțională și 154 pentru autonomia valorică.

Fiecare item a fost notat pe câte un bilet, fără a se menționa dimensiunea la care se referă. Cele 450 de bilete au fost amestecate, numerotate și apoi împărțite în patru teancuri, care au fost repartizate la patru echipe formate din 5–7 masteranzi. Fiecare persoană, lucrând individual, a urmărit dacă itemii sunt formulați corect din punct de vedere gramatical, sunt clari și respectă condițiile enunțate mai sus, iar pentru cei corecți, a încercat să identifice dimensiunea evaluată și modul de cotare (cotare directă sau inversă).

Au fost eliminați toți itemii pentru care cel puțin o persoană a apreciat că sunt incorecți și cei pentru care dimensiunea vizată nu a fost recunoscută de toți membrii echipei care i-a analizat.

Apoi, itemii rămași care se refereau la aceeași dimensiune au fost analizați de o echipă formată din 3–4 masteranzi, urmărindu-se ca fiecare item să exprime o altă idee. În acest scop, din fiecare grup de itemi care formulau idei identice sau foarte asemănătoare a fost reținut doar unul, cel mai ușor de înțeles.

Au rămas, în final, 67 de itemi: 19 pentru autonomia cognitivă, 19 pentru autonomia comportamentală, 14 pentru autonomia emoțională și 15 pentru autonomia valorică.

În vederea alcătuirii chestionarului, au fost amestecate biletele pe care erau notați acești itemi și s-a procedat la extragerea aleatoare a câte unui bilet. Itemii au fost aranjați în chestionar în ordinea extragerii lor.

Chestionarul a fost administrat, individual, unor studenți, cărora li s-a cerut să răspundă la itemi şi să facă observații legate de instrumentul de evaluare folosit.

S-au obținut răspunsuri complete la chestionar de la 290 de studenți: 193 de femei şi 97 de bărbați, cu vârsta cuprinsă între 18 şi 30 de ani, majoritatea (94,8%) fiind sub 26 de ani (m=22,21, σ=2,03).

Pasul următor a constat în discutarea observațiilor făcute de studenți şi eliminarea itemilor cu deficiențe.

S-a trecut apoi la analiza statistică a răspunsurilor la chestionar. Au fost eliminați itemii pentru care răspunsul cel mai frecvent era unul extrem („foarte puțin" sau „foarte mult"), întrucât am constatat că aceştia se refereau la comportamente foarte dezirabile sau foarte indezirabile social, ca şi itemii care nu corelau semnificativ, la pragul p=0,05, cu ceilalți itemi care măsurau aceeaşi dimensiune.

Pentru fiecare dimensiune au fost prelucrați itemii rămaşi, prin analiză factorială. S-a încercat identificarea semnificației factorilor extraşi. Cu această ocazie au mai fost evidențiați câțiva itemi eronați, care puteau fi interpretați în mai multe feluri. Şi aceştia au fost eliminați. S-a repetat procedeul până când factorii extraşi au corespuns unor aspecte pe care le-am considerat a fi legate de autonomia personală.

Am grupat itemii care evaluau aceeaşi dimensiune a autonomiei personale în câte o scală.

Am obținut un chestionar format din 36 de itemi:

9 itemi în scala de autonomie cognitivă;
11 itemi în scala de autonomie comportamentală;
8 itemi în scala de autonomie emoțională;
8 itemi în scala de autonomie valorică.

4.2. CERCETAREA VALIDITĂȚII CHESTIONARULUI

Am procedat în patru moduri.

1. Chestionarul a fost administrat, împreună cu scalele cu ancore comportamentale construite de masteranzi, unor perechi formate din persoane care se cunoşteau bine între ele. Fiecare subiect avea sarcina de a se auto-evalua cu ajutorul chestionarului şi de a evalua pe celălalt membru al perechii, folosind scalele cu ancore comportamentale.

Au răspuns la chestionar 478 de persoane: 283 de elevi şi 195 de studenți. Componența eşantioanelor de subiecți în funcție de sex şi vârstă este redată în *tabelul 1*. Majoritatea elevilor (97,9%) aveau vârsta cuprinsă între 14 şi 18 ani, iar majoritatea studenților (93,9%) aveau vârsta cuprinsă între 19 şi 25 de ani.

Tabelul 1

Descrierea eşantioanelor de subiecți

Eşantion	Număr de subiecți			Vârsta			
	Total	Băieți	Fete	minim	maxim	*m*	*σ*
Elevi	283	143	140	14	19	16,05	1,21
Studenți	195	97	98	18	29	22,35	2,03
Total	478	240	238				

Am verificat validitatea relativă la construct a scalelor chestionarului, calculând, pentru fiecare dimensiune a autonomiei, coeficientul de corelație a rangurilor (Spearman) între scorurile scalei chestionarului şi cotele la scala de evaluare corespunzătoare. După cum se observă în *tabelul 2*, toți coeficienții de corelație sunt semnificativi la pragul p=0,05, majoritatea fiind semnificativi chiar la pragul p=0,001.

Tabelul 2

Coeficienții de corelație a rangurilor (Spearman) între scorurile scalelor chestionarului şi cotele scalelor de evaluare cu ancore comportamentale

Dimensiunea	Elevi (N=231)		Studenți (N=188)		Total (N=419)	
	ρ	p	ρ	p	ρ	p
A. valorică	0,267	0,000	0,336	0,000	0,299	0,000
A. emoțională	0,315	0,000	0,373	0,000	0,335	0,000
A. cognitivă	0,183	0,005	0,366	0,000	0,271	0,000
A. comportamentală	0,133	0,045	0,419	0,000	0,258	0,000

2. Am efectuat analiza factorială a scorurilor scalelor chestionarului (prin metoda componentelor principale), atât în fiecare eşantion, cât şi în reuniunea celor două eşantioane. În fiecare caz, a fost extras un singur factor, care acoperă mai mult de 65% din varianța totală:

66,58% în eşantionul de elevi;

74,85% în eşantionul de studenți;

70,12% în reuniunea celor două eşantioane.

Toate scalele chestionarului au saturații mari în factorul extras (corelațiile liniare sunt semnificative la pragul p=0,001), ceea ce înseamnă că ele măsoară un aspect comun (*tabelul 3*).

Tabelul 3

Saturațiile scalelor chestionarului
în factorul extras prin analiză factorială

Scala	Elevi (N=283)		Studenți (N=195)		Total (N=478)	
	r	p	r	p	r	p
A. valorică	0,843	0,000	0,873	0,000	0,856	0,000
A. emoțională	0,686	0,000	0,760	0,000	0,716	0,000
A. cognitivă	0,865	0,000	0,914	0,000	0,887	0,000
A. comportamentală	0,856	0,000	0,905	0,000	0,879	0,000

3. Am utilizat drept criteriu chestionarul *AAQ*, construit de M. J. Noom, M. Dekovic şi W. Meeus, tradus şi adaptat în limba română de Lucia Faiciuc. *AAQ* evaluează trei dimensiuni ale autonomiei adolescenţilor: *autonomia atitudinală*, *autonomia emoţională* şi *autonomia funcţională*. El conţine trei scale a câte 6 itemi. Fiecare scală măsoară o dimensiune a autonomiei adolescenţilor.

Lucia Faiciuc a administrat chestionarul de evaluare a autonomiei pe care l-am construit, împreună cu *AAQ*, unui eşantion format din 26 de elevi din clasele a X-a şi a XI-a.

Am prelucrat prin analiză factorială (metoda componentelor principale) scorurile obţinute de subiecţi la cele 7 scale. A fost extras un singur factor, care acoperă 57,71% din varianţa totală. Toate scalele au saturaţii mari în acest factor (*tabelul 4*), ceea ce înseamnă că măsoară un aspect comun, pe care l-am interpretat ca fiind autonomia.

Tabelul 4

Saturaţiile scalelor în factorul extras prin analiză factorială (*N*=26)

Scala	*r*	*p*
A. valorică	0,563	0,003
A. comportamentală	0,823	0,000
A. emoţională	0,813	0,000
A. cognitivă	0,730	0,000
A. atitudinală (*AAQ*)	0,790	0,000
A. emoţională (*AAQ*)	0,577	0,002
A. funcţională (*AAQ*)	0,797	0,000

4. Ne-am aşteptat ca scorurile scalei care evaluează autonomia cognitivă să fie mai mari la studenţi decât la elevi, nu atât din cauza înaintării în vârstă (maturizării), cât mai ales datorită influenţei exercitate asupra studenţilor de modul în care se desfăşoară activitatea didactică în învăţământul superior şi faptului că studenţii provin, în general, din rândul elevilor cu dorinţă de informare mai mare (un aspect al autonomiei cognitive).

Am comparat mediile scorurilor scalelor între elevi şi studenţi (*tabelul 5*) şi am constatat că, în cazul autonomiei cognitive, media scorurilor este semnificativ mai mare la studenţi (la pragul *p*=0,056).

Tabelul 5

Comparaţie între elevi (*N*=283) şi studenţi (*N*=195)
în privinţa mediilor scorurilor scalelor chestionarului

Scala	**Subiecţi**	***m***	***σ***	***t*(476)**	***p***
Autonomie valorică	studenţi	28,00	4,92	2,196	0,029
	elevi	27,04	4,52		
Autonomie emoţională	studenţi	25,91	5,15	0,417	0,677
	elevi	26,11	5,02		

Tabelul 5 (continuare)

Autonomie cognitivă	studenți	33,72	5,62	1,917	0,056
	elevi	32,76	5,22		
Autonomie comportamentală	studenți	37,08	6,78	0,878	0,380
	elevi	36,54	6,33		
Total chestionar	studenți	124,71	19,49	1,333	0,183
	elevi	122,45	17,22		

Consistența internă a chestionarului, în eşantioanele de subiecți utilizate la cercetarea validității scalelor, este foarte bună:

- pentru elevi (N=283): α=0,883
- pentru studenți (N=195): α=0,930
- pentru toți subiecții (N=478): α=0,905

Scorurile chestionarului au o distribuție normală (*tabelul 6*).

Tabelul 6

Verificarea normalității distribuției scorurilor
Chestionarului cu ajutorul testului Kolmogorov-Smirnov

Elevi (N=283)		Studenți (N=195)		Total (N=478)	
z	p	z	p	z	p
0,639	0,810	0,978	0,295	0,714	0,688

4.3. INTERPRETAREA SCORURILOR CHESTIONARULUI

Cele patru cote brute obținute de un subiect la scalele chestionarului se transformă în cote T, utilizând formula:

$$T = 50 + 10 \times \frac{x - m}{\sigma}$$

unde:

T este cota T corespunzătoare cotei brute x, la o scală a chestionarului;

m şi σ sunt media şi abaterea standard pentru cotele brute ale scalei, calculate în eşantionul extras din populația din care face parte subiectul (elevi sau studenți). Ele se găsesc în *tabelul 5*.

Cotele T mai mari decât 60 sunt considerate „mari”, iar cele mai mici decât 40 sunt considerate „mici”. Acestea se interpretează astfel:

- la scala de *Autonomie cognitivă*:
  - *cote mari*: are capacitatea de a lua singur decizii; analizează critic informațiile primite; îşi formează opinii fără a se lăsa influențat de cei din jur; se poate auto-evalua;
  - *cote mici*: are nevoie de ajutorul altora atunci când trebuie să ia decizii; nu are încredere în capacitățile proprii; se lasă influențat de părerile celorlalți;

- la scala de *Autonomie comportamentală*:
  - *cote mari*: acționează conform propriilor decizii, fără a ține cont de opiniile altora; nu abandonează executarea unei sarcini dacă întâmpină dificultăți; se străduieşte să se descurce singur;
  - *cote mici*: acționează aşa cum îi dictează alții sau cum crede că ar dori ceilalți; are nevoie de încurajări pe parcursul acțiunilor sale; abandonează efectuarea sarcinilor dificile dacă nu este ajutat;
- la scala de *Autonomie emoțională*:
  - *cote mari*: nu are rețineri în a-şi exprima sentimentele, chiar dacă acestea nu sunt împărtăşite de cei din jur;
  - *cote mici*: evită să-şi exprime sentimentele atunci când acestea sunt diferite de ale altora sau când nu ştie ce trăiri au ceilalți;
- la scala de *Autonomie valorică*:
  - *cote mari*: nu renunță la propriile convingeri şi principii doar pentru că acestea sunt diferite de ale altora sau pentru că cei din jur nu sunt de acord cu ele;
  - *cote mici*: se lasă influențat de familie şi prieteni atunci când îşi constituie principiile; renunță la propriile convingeri atunci când ceilalți nu sunt de acord cu ele sau au alte idei.

5. **CONCLUZIE**

Rezultatele obținute în urma prelucrărilor statistice ne permit să formulăm următoarea concluzie: chestionarul construit evaluează autonomia personală – definită ca un construct cu patru dimensiuni (cognitivă, comportamentală, emoțională şi valorică) –, pentru elevi de liceu şi pentru studenți fiind un instrument valid şi fidel.